

Eleştirel Miras: Avrupa’da kimliklerin gerçekleştirilmesi ve temsil edilmesi (CoHERE). Çalışma Paketi 2. Kritik Analiz Aracı (Critical Analysis Tool, CAT) 1:

Avrupa’da Popülist Sağın Yükselişi: Karşılaştırmalı Analiz için Teorik Araçlar¹

Yazar: Ayhan Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi

Yayın tarihi: 1 Aralık 2016

İngilizce Orijinal metin: <http://cohere-ca.ncl.ac.uk/#/grid/125>

Okumakta olduğunuz bu metin, “Eleştirel Miras: Avrupa’da kimliklerin gerçekleştirilmesi ve temsil edilmesi” adlı Ufuk 2020 araştırması kapsamında İngilizce hazırlanan ve 2017 yılında araştırmanın internet sayfasında yayınlanan teorik çalışmanın Türkçe çevirisidir.¹ “CoHERE” şeklindeki akronim ile bilinen araştırma 2016 ila 2019 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. İngiltere, Almanya, Hollanda, İtalya, Danimarka, Yunanistan ve Türkiye’den yükseköğretim kurumlarının ve müzelerin yer aldığı bilimsel konsorsiyumun yöneticiliğini Newcastle Üniversitesi üstlenirken, İstanbul Bilgi Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü ise Türkiye’yi temsilen yer almıştır. CoHERE, Avrupa’da kimliklerin yer, tarih, gelenek ve aidiyet fikirlerine bağlanan miras *temsilleri* ve *performansları* aracılığıyla nasıl inşa edildiğini araştırmaktadır. Araştırma, Avrupa’daki mevcut miras uygulamalarını ve söylemlerini tanımlamaktadır. Bununla birlikte kapsayıcı, komüniter kimliklerin gelişmesine katkıda bulunan ve AB’ye karşı duyulan hoşnutsuzluk ile AB içerisindeki bölünmenin etkilerine karşı durabilen, Avrupa miraslarını sürdüren ve ileten araçları da tanımlamaktadır. Projede, kültür politikasından müze sergilerine, miras yorumundan okul müfredatına, politik söylemlerden müzik ve dans performanslarına, yemek ve mutfaktan ritüel ve protestolara dek uzanan bir dizi gösterim ve performans araştırılmaktadır.

¹ Makale İngilizceden Türkçeye Özlem Cihan tarafından tercüme edilmiştir. Cihan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Siyaset Bilimi Doktora Programı öğrencisi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisidir. Makalenin Türkçe çevirisinin redaksiyonu ise Dr. Ayşe Tecmen tarafından yapılmıştır. Dr. Tecmen, İstanbul Bilgi Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü’nde araştırmacıdır. Yazar, Özlem Cihan ve Dr. Ayşe Tecmen’e bu katkılarından ötürü teşekkürü borç bilir.

Yazarın yöneticiliğini üstlendiği, Çalışma Paketi 2, popüler/kamusal söylemleri, egemen bir anlayış olarak ortaya çıkan homojen “Avrupa mirasını” ve belirli politik aktörlerin, tüm bunları, kendi gündemlerini geliştirmek ve azınlıklar gibi bazı grupları Avrupa toplumundan dışlamak için nasıl mobilize ettiklerini araştırır. Kamusal alanda ve politik söylemde Avrupa mirasının özellikle hangi kavramlarına genel olarak vurgu yapılmaktadır? “Korku siyaseti”, Avrupa mirasının ve kimliğinin bahsedilen kavramlarıyla Avrupa ile AB’nin içerisinde ve ötesinde nasıl ilişkilendirilir? Avrupa mirası ve belleği kavramları Avrupalıları dahil etmek ve birleştirmek için kullanılırken nasıl başkalarını dışlamak için kullanılır? Bizler, Avrupa belleği ve miras oluşturma ile, “ırk”, etnik köken, din, uygarlık gibi yaygın kavramlar ve hatta ölçülemeyen kültürel ve bellek farklılıkları fikrine dayanan çağdaş ayrımcılık biçimleri arasındaki ilişkiyi incelemekle ilgileniyoruz.

Bu makale, 1960lardan beri önemli bir çalışma konusu olan Avrupa’daki popülizmin mevcut durumunun teorik incelemesine odaklanmaktadır. Makale, 1960lar itibarıyla yazılmış, farklı bilim insanlarının çalışmalarına atıfta bulunarak, popülizmin tanımı üzerine bir tartışma ile başlamaktadır. Ardından çalışma, ekonomik ve mülteci krizinin vurduğu Avrupa’da son on yılda fazlasıyla yaygınlaşan modern popülizmin özellikleri üzerinde durmaktadır. Bu makale ayrıca, 1960lardaki “ideolojinin sonu” tartışmalarıyla birlikte, neoliberal yönetim biçimleri ve popülist politik söylemlerin yükselişi arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Makale popülizm incelemesini, hangisinin daha ilişkili olduğunu bulmak için analiz seviyelerinin kısa bir tartışmasıyla sonlandırmaktadır: lider mi, parti mi?

Anahtar kelimeler: kimlikler, etnisite, toplum, çokkültürlü toplum, Avrupa, tarih, geçmişin kullanımları, politika.

Avrupa’da Popülist Sağın Yükselişi: Karşılaştırmalı Analiz için Teorik Araçlar

Giriş

Bu makale, çeşitli sosyal-ekonomik ve finansal sıkıntılar nedeniyle, korkunun ve önyargının etno-kültürel ve dinsel olarak farklı olan “ötekilere” karşı tırmandığı Avrupa Birliği’nde, popülist hareketlerin ve siyasi partilerin mevcut durumunu daha iyi anlamak için teorik tartışmaları tasvir etmek üzere tasarlanmıştır. Bu çalışmanın temel önerisi, AB’de süregelen sosyal-politik-ekonomik ve finansal değişikliğin sebep olduğu, bilinmeyene, yani örneğin Islama, Müslümanlara, mültecilere ve göçmenlere yönelik korkunun; bireysel temsilciler tarafından korkuyu aşmak için muhtemel olarak kültürel/dinsel/uygarlıksal tözselleşmeye (reification) ve siyasi radikalleşmeye dönüştürüleceği yönündedir. Bu bağlamda mevcut çalışma, yükselen popülist hareketleri beş AB ülkesinde (Almanya, Fransa, Yunanistan, İtalya ve Hollanda) ve Türkiye’de karşılaştırmak için bir dizi teorik araçlar sunan ve halihazırda devam eden çalışmanın (CoHERE Projesi kapsamında Çalışma Paketi 2) ilk kısmını oluşturmaktadır.² Makale, teorik bir perspektiften çağdaş popülizm eylemlerini detaylı bir biçimde ele alarak başlayacaktır. Buradaki amaç Avrupa’da yükselen popülizmin temel etkilerinin karşılaştırılması için bir dizi teorik araç bulmaya zemin hazırlamaktır. Bu çalışma, popülist siyasi partiler ve hareketler üzerinden, kamusal alanda yayılan Avrupa mirası görüşlerini tanımlamayı ve “korku siyasetinin” Avrupa mirasına ve kimliğine ait bu görüşlerle nasıl ilişkilendiğini araştırmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte, bu makale temelde popülizmin mevcut durumunu anlamak için literatürde kullanılan teorik açıklamalara yoğunlaşacaktır.

Popülizm Nedir?

1967 yılında, aralarında Ernest Gellner, Isaiah Berlin, Alain Touraine, Peter Worsley, Kenneth Minogue, Ghita Ionescu, Franco Venturi ve Hugh Seton-Watson’un da bulunduğu araştırmacılar, London School of Economics (LSE)’de popülizme odaklanan bir konferans düzenlediler. Bu önemli konferansı takiben, Ghita Ionescu ve Ernest Gellner (1969) tarafından gelişmeler Latin Amerika, ABD, Rusya, Doğu Avrupa ve Afrika’ya birçok katkıyı da içeren oldukça açıklayıcı bir kitapta düzenlendi. Kitabın hala anlamlı olan önemli sonuçlarından biri de “popülizm insanlara tapıyor” önermesiydi (Ionescu ve Gellner 1969: 4). Buna karşın, her bir popülist vakanın özgül özelliklerini göstermek haricinde ne konferans ne de derleme kitap bahsedilen yinelemenin ötesinde bir fikir birliği oluşturabildi. Kavramın çok daha kapsamlı ve karşılaştırmalı bir analizini oluşturmak için gerçekleştirilen ilk denemelerin birisinde Gellner ve Ionescu şöyle yazmıştır:

“Popülizmin önemine ilişkin bugün hiçbir şüphe yok. Fakat basitçe hiç kimse tam olarak ne olduğundan emin değil. Bir doktrin ve bir hareket olarak değişken ve

---

² CoHERE, Eleştirel Miras, adlı Ufuk 2020 araştırması hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. <http://cohere-ca.ncl.ac.uk/>.

anlaşılması zor. Her yerde ortaya çıkıyor, fakat çeşitli ve çelişkili şekillerde. Altında yatan bir birlik var mı? Yoksa bir isim çok sayıda bağlantısız eğilimi mi kapsıyor?”

Çığır açan bu konferansın dikkate değer sonuçlarından birisi de Isaiah Berlin’in konferans sırasında araya girerek yaptığı açıklamadır (1967:6):

“Sanıyorum hepimiz tüm popülizm biçimlerini her yerde kapsayacak tek bir formülün çok yardımcı olmayacağı konusunda hemfikiriz. Formül ne kadar kapsayıcı olursa, o kadar az tanımlayıcı olur. Formül ne kadar zengince betimlenirse, o kadar dışlayıcı olur. İçerim arttıkça, uzantısı küçülür. Çağrışım ne kadar büyük olursa, anlam o kadar küçük olur. Bu durum bana tarihsel yazım açısından neredeyse apriori bir hakikat gibi görünüyor.”

Popülizmin tanımı açısından bugünün bilim dünyasındaki gidişat, 1960ların sonlarındakinden pek de farklı değildir. Konuyla ilgili birçok çalışma yapılmış ve yayınlanmıştır. Fakat kavramın kapsamlı bir tanımından ziyade, araştırmacılar daha çok popülizmin farklı yönlerini vurgulayan bir dizi unsuru listelemiştir; örneğin: anti-elitizm; anti-entelektüalizm; düzen karşıtlığına ilişkin pozisyonlar; din ve geçmişle kurulan yakınlık; ırkçılık; yabancı düşmanlığı; anti-Semitizm; İslam karşıtlığı; göç karşıtlığı; sosyal, kültürel ve ekonomik olarak homojen ve organik bir toplum imajını teşvik etme; içinde yaşadığımız dünyayı anlamak için yoğun olarak komplo teorilerinin kullanımı; liderin sıra dışılığına olan inanç, fakat aynı zamanda lideri halka daha da yakınlaştıran sıradanlığına olan inanç; devletçilik; ve halkın kutsallığı (Ghergina, Mişcoiu and Soare, 2013: 3-4).

Cas Mudde yakın zamanlarda yazdığı bir makalede, Brexit’in ardından ve Donald Trump, Marine Le Pen, Geert Wilders, Almanya için Alternatif, Beş Yıldız Hareketi, JOBBIK, İsveç Demokratları, Gerçek Finler ve çok daha fazlasının yükselişi ışığında, popülist kitlelerin mantığını sorgulamış ve şu soruyu sormuştur: Kızgınlıklarını besleyen nedir? Tartışmaların çoğu, hangi yakın tarihli olayın –Büyük Durgunluk ya da Avrupa mülteci krizi– sağ popülizmin yükselişini körüklediği çevresinde dönmüştür. Bu doğrultuda Mudde’nin ikinci sorusu da söz konusu kızgınlığın ekonomik ya da aslen kültürel olup olmadığıdır. Mudde’ye göre her iki olay da olguyu açıklar nitelikte değildir, çünkü olgu olayları zaten incelemektedir. Bu noktada okuyucuya, 1999’da ulusal oyun %30’unu alan aşırı-sağ Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ) ve 2002’de başkanlık seçiminde ikinci tura kalan Jean-Marie Le Pen örneklerini verir. Dolayısıyla, yakın tarihli ekonomik krizin ve mülteci krizinin bunda bir rol oynadığını iddia edebiliriz, fakat bunlar en çok birer katalizör olabilirler, yine de bize nedenleri vermezler. Nihayetinde, toplumsal bir kavram olarak kızgınlık; sınırlı kaynaklar üzerinde rekabet eden kaybedenlerin, yılgınlık içinde öfke, korku ve nefret gibi yaygın duygularla tepki gösterdiklerini bir önerme olarak bize veriyorsa, o halde son otuz yılda Avrupa halkının hoşnutsuzluğunu tetiklemiş sanayisizleşme, işsizlik, artan etnik-kültürel çeşitlilik, çokkültürlülük, 11 Eylül sonrası terör saldırıları gibi bir takım başka faktörlerin de olduğunu söyleyebiliriz (Berezin, 2009: 43-44).

Avrupa’da ve dünyanın diğer bölgelerinde popülizmin tipolojilerini analiz eden çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. En yaygın olanı, popülist oyu sosyo-ekonomik faktörlerle açıklayan yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, popülist duygular, neoliberal ve post-endüstriyel politikalar üzerinden işçi sınıfı gruplarını işsizlik, marjinalleşme ve yapısal dışlanmışlık durumlarına hapseden modernleşme ve küreselleşmenin zararlı etkilerinin belirtileri olarak ortaya çıkmaktadır (Betz, 1994; ve 2015). Yine bu yaklaşıma göre, “*modernleşmenin ve küreselleşmenin kaybedenleri*” dışlanmalarına ve marjinalleştirilmelerine tepki olarak anaakım

siyasi partileri ve söylemlerini reddederken, göçmenlere karşı da etnik bir rekabet hissi üretirler (Fennema, 2004). İkinci yaklaşım, (özellikle sağ-kanat için) popülizmin kaynaklarını “*uzak geçmişle ilgili mitlere dayanan etnik-milliyetçi duygulara*” atıfta bulunarak açıklama eğilimindedir. Bu yaklaşım, küreselleşme, İslam, Avrupa Birliği veya mülteciler gibi dış düşmanların meydan okumaları ve tehditleriyle yüzleşmenin tek yolunun, homojen bir etnik yapıyı vurgulamak ve geleneksel değerlere dönerek ulusu güçlendirilmek olduğunu savunur (Rydgren, 2007). Üçüncü yaklaşım, popülist hareketlerin ve siyasi partilerin yükselişi konusunda farklı bir duruşa sahiptir. Söz konusu yaklaşım, siyasi parti ve hareketlere dış faktörlere bir tepki olarak atıfta bulunmaktansa; popülist liderlerin ve partilerin kendi bileşenlerine hitap etmek için kullandıkları *stratejik araçları* vurgular (Beauzamy, 2013). Bu yaklaşımların eklektik bir kullanımı, popülist hareket ve partilerin artan popülerliğinin arkasındaki mantığı analiz etmede muhtemelen daha makul bir yol sunacaktır. Bununla birlikte, ilk yaklaşımın Batı ve Güney Avrupa bağlamında daha uygulanabilir olduğu, ikincisinin ise Doğu Avrupa popülizmine daha uygun olduğu iddia edilebilir. Üçüncü yaklaşım, popülist lider ve partilerin örgütsel kapasite ve tarzlarına odaklandığı için, muhtemelen her türlü çağdaş popülizmi anlamamızda faydalı olacaktır.

Mabel Berezin (2009), yeni Avrupa sağının temel analitik yaklaşımlarını açıklamak için farklı bir sınıflandırma yapmaktadır. Avrupa popülizminin nüanslarını yakaladığı iki analitik eksen olduğunu iddia eder: *kurumsal eksen* ve *kültürel eksen*. Kurumsal eksen, yerel örgütsel kapasiteler, ulusal düzeyde gündem belirleme kapasiteleri, politika önerme kapasiteleri ve işsizlikle ilgili konularda ulusal düzeyde uzlaşmak, öncelikli soruşturma konularıdır. Kültürel eksen ise, küreselleşmenin zararlı etkilerine yanıt verebilecek entelektüel repertuarlar, bunların yabancı düşmanı, ırkçı, İslamofobik söylemleri barındırmaya hazır olmaları ve envanterlerinin hafıza, mit, geçmiş, gelenek, din, sömürgecilik ve kimliği kullanma kapasitesi ile ilgilidir. Bugünün Avrupa popülizmini analiz etmek için bu iki eksenin kullanılması, araştırmacıya yerel ve ulusal düzeydeki başarı ve/veya başarısızlığı anlamak için uygun araç setleri sağlayabilir. Bu eksenler aracılığıyla; Avrupa’da belirli şehirlerde popüler hale gelen kaç tane popülist parti olduğunu, bunu ülke çapında neden başaramadıklarını ve bununla birlikte kültür, geçmiş (veya geçmişler), din ve mitler gibi rasyonel olmayan unsurların popülist partilerin güçlerini sağlamlaştırmadaki rolünü anlamaya çalışabiliriz.

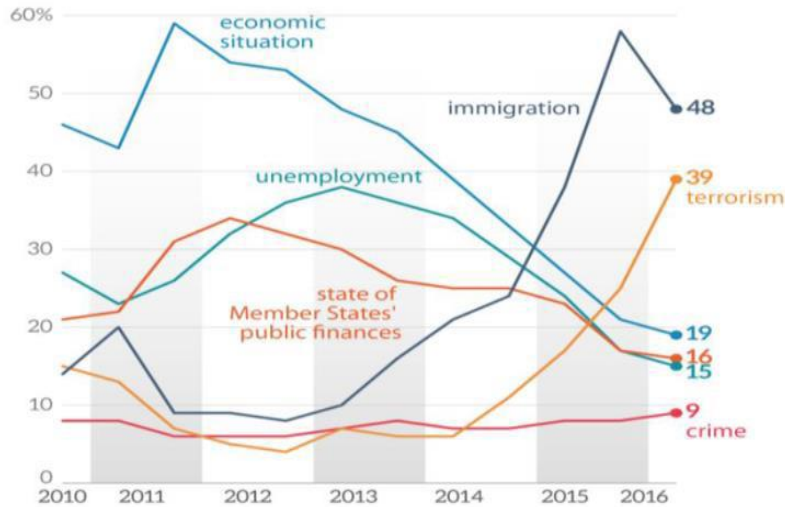
Sağ popülizmin, liderlerin kriz algısı oluşturmak için ekonomik ve kültürel kızgınlığı karıştırmak gibi her iki eksenin unsurlarını da harmanlayabildiği zaman ulusal düzeyde başarılı olduğu görülüyor. Sadece, sosyoekonomik hoşnutsuzluk (işsizlik ve yoksulluk), göç ve entegrasyon gibi kültürel kaygılarla bağlandığında, sağ-kanat popülistler kendilerini diğer ekonomik eleştirmenlerden ayırabilmektedirler. Sağ popülistler kültür, uygarlık, göç, din ve ırktan faydalanırken; sol popülistlerin toplumsal sınıfla ilişkili etmenlere yatırım yapmayı tercih etmesi de bu nedenledir. Ernesto Laclau’nun (2005a) belirttiği gibi, memnuniyetsizliklerin çoğul olduğu ve farklı memnuniyetsizliklerin bir arada varolması konusunda geleneksel sistemin yetersizliğinin artması, popülist kırılmaya neden olan koşulları yaratmaktadır. Bu kırılma, her ülkenin almış olduğu tarihsel yola bağlı olarak bazen sağ ve bazen de sol popülizm olabilmektedir.

Avrupa ve ötesindeki popülist partiler aynı zamanda farklı siyasi hayallere ve farklı geleneklere dayanmakta, farklı ulusal kimlik anlatıları inşa etmekte ve günlük yaşamdaki farklı konuları vurgulamaktadır. Ruth Wodak’ın (2015: 2) başarılı bir şekilde işaret ettiği üzere, Avusturya, Macaristan, İtalya, Romanya ve Fransa örneklerinde olduğu gibi, Avrupa’daki bazı partiler

kendilerini faşist ve Nazi geçmişiyle ilişkilendirerek destek almaktadır. Hollanda, Danimarka, Polonya, İsveç ve İsviçre örneklerinde olduğu gibi bazı partiler de İslam tehdidi algısıyla meşruiyet kazanmaktadır. Bazıları ise, örneğin Amerika ve Evanjelik/Hristiyan örneğinde gördüğümüz üzere köktenci bir söylemi desteklemektedir. Finlandiya ve Yunanistan örneklerindeki gibi, bazıları meşruiyetini Avrupa şüpheciliği yoluyla ortaya koyarken, Türkiye örneğinde olduğu gibi bazıları da meşruiyetlerini muhafazakâr bir ideoloji ile içerde ve dışarda tanımlanamayan düşmanlardan kaynaklı bir tehdit algısıyla geliştirmektedir (Kaya, 2015). Farklı ulusal düzenlemelerdeki popülist partilerin, bileşenlerini harekete geçirmek için patika-bağımlı bir söylem ve retorik kökeni izledikleri iddia edilebilir.

Mesele ne olursa olsun, Avrupa halkı şu sıra gündelik hayatta karşılaştığı en önemli zorluklar hakkında ortak bir görüşe sahip gibi görünüyor. AB'ye üye 27 ülkenin devlet ve hükümet başkanları ile AB Konsey ve Komisyon başkanları, Birliğin mevcut durumunu tespit etmek ve AB-27'nin İngilteresiz ortak geleceği hakkında görüşmek üzere 29 Haziran 2016 tarihinde Bratislava'da bir araya geldi. Bratislava toplantısı, takip eden altı ay boyunca AB-27'nin ana önceliklerini ortaya koyan ve aşağıdaki hedeflere ulaşmak için somut önlemler sunan "Bratislava Deklarasyonu" ile sonuçlandı: 1) göç, 2) iç ve dış güvenlik ve 3) genç işsizliği ve radikalizm dahil, ekonomik ve sosyal kalkınma. AB Konsey başkanı Donald Tusk tarafından daha önce ana hatlarıyla belirtilmiş olan söz konusu başlıklar, genellikle Avrupa vatandaşlarını en çok ilgilendiren konuları yansıtıyor. Grafik 1, Eurobarometre 2016 Anketi verilerine dayanarak, Avrupa vatandaşlarının önemli olarak önceledikleri konu algılarını göstermektedir.³

Graph 1: Most important issues for EU citizens

Source: [Eurobarometer 85](#) (July 2016)

Küresel ekonomik kriz ve belirsizliğin hâkim olduğu bir ortamda, yükselen neo-popülist hareketler ve Avrupa şüpheciliği aynı madalyonun iki yüzüdür. Bu durum, politikadaki güvenilirliğin azalmasının ve popülist hareketlerle geleneksel partilerin "üstesinden gelme" eğiliminin, Avrupa demokrasisi için faydalı olup olmadığı sorusunu ortaya koyuyor. Popülizmin şaşırtıcı özelliklerinden birisi de sol-merkez-sağ politik spektrumun geleneksel konseptlerine tam olarak uymamasıdır. Örneğin, Latin Amerika'da popülist hareketler,

³ Bkz. European Parliamentary Research Service Blog <https://epthinktank.eu/2016/10/03/outcome-of-the-informal-meeting-of-27-heads-of-state-or-government-on-16-september-2016-in-bratislava/most-important-issues-for-eu-citizens/>, 4 Ağustos 2016 tarihinde erişildi.

genellikle kentsel işçi sınıfının güçlü desteğini alan politik solla ilişkilendirilmiştir. Buna karşın Avrupa’da popülist hareketler, köylü ve işçilerin milliyetçi mit ve ideolojileri desteklemesiyle beslenen, daha ziyade sağ-kanat bir olgu olarak değerlendirilmiştir. Fakat sol-kanat popülist hareketler, sağ-kanat milliyetçi ideolojinin unsurlarını içerebildiğinden, hatta Avrupalı faşist ve Nazi hareketler politik gündemlerinde belirgin sosyalist unsurlara sahip olduğundan, kesin bir ayırmadan söz etmek mümkün değildir (Howard, 2000). Bununla birlikte solcu popülistleri sağcılardan ayıran belirgin özelliklerden birisi, içinde yetiştikleri sosyalist öğretilerden beslenen bir fikir olarak insanları yeniden eğitime düşüncesine olan güvenleridir. Sol popülizmin aksine, sağ popülizm insanların sözde *sağduyusuna* güvenmektedir.

“Popülizm” teriminin özgün bir tanımı yoktur. Edwards Shils’in II. Dünya Savaşı’ndan sonraki müdahaleleri üzerine, bazı araştırmacılar popülizmi bir ideoloji olarak kabul etmektedir (Mudde, 2004, 2007, 2016b). Bazıları popülizmi, çeşitli siyasi partilerin plebisitler, referandumlar ve halka açık konuşmalar aracılığıyla iktidarı üretmek ve sürdürmek için şekillendirdiği bir strateji olarak okumaktadır (Weyland, 2001; Barr, 2009). Popülizmin, “halk” ile daha güçlü bir bağ kurmak gerektiğinde yine popülist bireyler tarafından araçsallaştırılan yarı-zamanlı bir olgu olduğu varsayımına dayanan diğer araştırmacılar, popülizmi bir *söylem* olarak tanımlar (Wodak, 2015; Hawkins, 2010). Öte yandan, Gramscici bir yorumla yaklaşan bazıları ise popülizmi bir *politik mantık* olarak ele almaktadır (Laclau 2005a, 2005b). Ufuk açıcı çalışmasında Peter Worsley (1969: 247); popülizm, ne belirli bir bölgeye özgü bir hadise ne de politikanın herhangi bir ideolojik yönüne özgü bir kaledir, diye açıklar. Popülizm daha ziyade çeşitli politik kültürlerin ve yapıların bir yönüdür. Nihayetinde Marksist araştırmacı Worsley’i takip eden diğerleri de popülizmi bir politik stil olarak tanımlar (Taguieff, 1995; ve Moffitt, 2016). Pierre-Andre Taguieff de (1995: 10, 41) aşağıdaki alıntı ile pozisyonunu açıkça ortaya koymaktadır:

“Popülizmi kavramsallaştırmanın tek yolu, belirli bir sosyal ve politik hareketlenme türü belirlemektir ki bu da terimin, politik eylem ve söylemin sadece bir boyutunu gösterebileceği anlamına gelir. Belirli bir politik rejim türü içermez, belirli bir ideolojik içeriği tanımlamaz. Çeşitli ideolojik bağlamlar için uygun bir politik stildir... Dolayısıyla, bir demokrasi ya da diktatörlüğün popülist bir boyutu veya yönelimi olabilir, bir politik tarza sahip olabilirler.”

Sosyalizm, komünizm, çevrecilik, feminizm, sosyal demokrasi veya faşizmin aksine; popülizm hala tam teşekküllü bir ideoloji olmaktan uzaktır, çünkü henüz uluslararası kabul görmüş ve homojen bir şekilde tanımlanmış norm ve değerler dizisi taşımamaktadır. Daha ziyade mevcut olan, popülizmin Avrupa’dan Latin Amerika’ya veya Orta Doğu’ya uzanan ulusal ve bölgesel belirtileridir. Bu nedenle, bir liderin ya da siyasi partinin ideolojisi, örneğin Komünizm, Sosyalizm, İslamizm, Milliyetçilik, Faşizm ya da Ekolojizm olabilirken, söz konusu lider ya da partinin kullandığı *söylem* veya *strateji* veya *politik mantık* veya *politik stil* yine de popülist olabilir.⁴

Popülist partiler tarafından kullanılan siyasal iletişim stratejileri, toplumu “gerçek halk” ve “yozlaşmış elit” olarak ayırır ve siyasetin halkın genel iradesinin bir ifadesi olması gerektiğini belirtir. Mevcut akademik yaklaşım, popülizmi dört genel eylem ve tartışma modeli üzerinden tanımlar. Popülist partiler:

⁴ Popülizmin bir ideoloji ve bir stil olarak ele alınmasına ilişkin daha fazla tartışma için bkz. Tarchi (2013).

1. Mevcut kurumsal düzenlemelere karşı çıktığı varsayılan bir sağduyuya işaret eder. Muhalefette genellikle doğrudan demokrasinin daha güçlü unsurlarına çağrıda bulunurlar, örneğin referandumlar yoluyla;
2. Kendilerini manda altına alınmış bir siyasal düzenin muhalifleri olarak görürler ve ülkenin siyasal elitlerini yozlaşmış, kendi hizmetlerinde ve halkın sorunlarından kopuk olmakla suçlarlar;
3. Siyasete eleştirel yaklaşan ya da apolitik olan nüfus gruplarını harekete geçirmek için dikkat çekici sıra dışı pozisyonları kullanmaya çalışırlar ve
4. Genellikle dost-düşman tartışmalarını kullanarak ve politik meseleleri belirgin bir şekilde basitleştirerek, siyaseti kutuplaştırma ve kişiselleştirme eğilimindedirler (Mudde, 2004).

Avrupa'daki popülist partilerin çoğu, Avrupa bütünleşmesi için mevcut olan kurumsal çerçeve koşullarını reddetmektedir. Araştırmacılar genellikle popülist partilerin pragmatik ve post-ideolojik olduklarını ya da ideolojik olmadıklarını kabul eder. Bununla birlikte, bir referans doktrininin yokluğu ya da açıkça reddedilmesi, popülist söylemde belirgin bir ilkeler özü olmadığı anlamına gelmez. Popülizmin sembolik özü aşağıdaki üç ilkeyi içerebilir (Taggart, 2000; ve Franzosi, Marone ve Salvoti, 2015):

1. Genellikle organik bir yapı olarak atfedilen “halk” kavramının sürekli kullanılması, politik düzenin elitist tasvirine karşı “sıradan vatandaşları” siyasi meşruiyetin biricik kaynağı olarak konumlandırır;
2. Aynı zamanda siyasal sınıfın bir bütün olarak reddedilmesine de vurgu yapan anti-elitizm. Mecazi olarak bir “kast” olarak düşünülen tüm siyasi ve sosyal kurumlar ile bunların politikacılar, bürokratlar, gazeteciler ve bilim insanları da dâhil olmak üzere profesyonelleşmiş tüm unsurlarına yönelik öfke; ve
3. Temsili demokrasinin geleneksel kurumlarının kınanması. Bu nedenle temsili kurumlar, egemenliğin gerçekte halkın elinde olduğu ve politikacıların basitçe uygulayıcıları olduğu, “aşağıdaki” “gerçek” demokrasinin fark edilmesine engel teşkil eder.

Tüm yönleriyle bu üç ilke hem liderlik hem de politik aktivistler tarafından sergilenen tek tip bir tutumun ortaya çıkmasına yol açar. Popülizm de genellikle belirgin bir “demokratiklik” (*democraticism*) biçimi olarak ortaya çıkmaktadır (Shils, 1956; ve Meny ve Surel, 2002). Temsili demokrasi kurumlarına karşı mücadele, geleneksel olarak “doğrudan demokrasi” anlayışına dayanan söylem ve sloganlar üzerinde toplanır. Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Hollanda ve Türkiye ile ilgili olarak bu makalede tasvir edilecek tüm siyasi parti ve hareketler, popülizmin bahsedilen tüm özelliklerini taşımaktadır. Edward Shils'in (1956) çalışmasına atıfta bulunan Peter Worsley (1969: 244), popülist politikaların açığa çıkardığı bu demokratiklik biçimini etkili bir biçimde özetlemektedir:

“[Shils] için popülizm, iki temel ilkenin katılımını içerir: (a) halkın iradesinin, geleneksel kurumlar gibi diğer tüm standartlara olan üstünlüğü; (b) İnsanlar ve liderler arasında, kurumların aracılığı olmadan kurulacak “doğrudan” bir ilişkiye duyulan istenç. Yaygın görüşe göre, bu tip popüler katılım tarzlarına genel olarak; yozlaşmamış, basit ve sıradan halkın erdemlerine olan yarı-dinsel bir inanç ile “akıllı” verimsiz, kibirliye, aristokrat, zengin ve boş gezene karşı duyulan güvensizlik eşlik eder...: iktidar, mülk, kültür ve yetiştirme tekeline sahip olduğuna inanılan köklü bir yönetici sınıf tarafından topluma dayatılan düzene karşı öfkeli bir

ideolojidir. Bu yaklaşıma göre popülizm, “fazla eğitimli” olanlara karşı bir güvensizlik hissiyatı içerirken, hükümetin yasama organına ve herhangi bir kurumuna özerklik vermez. Kamu hizmetinden nefret eder ve politikacıya düşmandır.”

Popülizmin tanımı hakkında yapılan akademik tartışmalar çoğunlukla Laclau (2005b) ve Essex Okulu’nun eserlerine övgülerini sunar (Stavrakakis, Yannis ve Giorgos Katsambekis, 2014). Essex Okulu’nun dışında iki işlevsel kriter vurgulanabilir: Popülizme yönelik söylem-odaklı bir yaklaşım, incelenen söylemsel uygulamanın; *ilk olarak* “halk” düğüm noktası üzerinden açıklanıp açıklanmadığının ve *ikinci olarak* da sunduğu toplum temsilinin, toplumu elit, düzen, güç bloğu bir tarafta; “halk”, ezilen ve imtiyazsız olan diğer tarafta, muhalif iki kampa bölerek ne derece antagonist olduğunun belirlenmesi üzerine kuruludur. Bu iki koşul aynı anda gerçekleştiğinde, söz konusu partiyi ya da hareketi “popülist” olarak adlandırabiliriz (Stavrakakis ve Katsambekis, 2014: 123). “Halk” ve düşmanlarının inşa edildiği terimler çoğu zaman apriori olarak belirlenmiştir: halk “gerçek”, “iyi”, “homojen” ve her zaman haklı olmalıdır; bununla birlikte “düzen”, “yozlaşmış”, “kötü” ve haksız olmalıdır (Katsambekis, 2016; Mudde, 2007). Paul Taggart’ın “halkı”, “yerin/kültürün kalbi” (*the heartland*) olarak kavramsallaştırması, popülistlerin halk ile ne kastettiğini anlamamıza yardımcı olabilir. Taggart’a göre, “heartland”, “popülist hayallere göre, erdemli ve birleşik bir nüfusun yaşadığı” bir yerdir (Taggart, 2000: 95). Popülist propaganda içerisinde halk ne gerçektir ne de her şey dahil bir kavramdır, daha ziyade bütün nüfusun mitsel ve inşa edilmiş bir alt kümesidir (Mudde, 2004). Başka bir deyişle, nasıl ki millet, milliyetçiler için hayali bir cemaatse, popülistler için de “halk” hayali bir cemaattir. Macaristan Başbakanı Victor Orban için sadece Hristiyanlar olabildiği gibi, Fransa’nın Marine Le Pen’i için de sadece Hristiyanlar olabilir. Öyleyse Jan-Werner Müller’in de (2016) haklı bir şekilde önerdiği gibi, popülistler ortak bir siyasal saflık kurgusu yardımıyla, gücü ele geçirmeye çalışan farklı bir elit kategorisi olarak tanımlanabilir. “Halk” ve “düşman” arasındaki Manichean ikilemi, 1967’de yapılan London School of Economics’te düzenlenen Popülizm Konferansı’nda Isaiah Berlin (1967: 16) tarafından son derece başarılı bir şekilde açıklanmıştır:

“halkın düşmanları; kapitalistler, yabancılar, etnik azınlık ya da çoğunluklar, her kim olursa olsun belirtilmelidir. Bunlar belirlenmelidir. Halk herkes değildir. Halk, belirli türden bir herkestir ve halkın kendisini gerçekleştirmesini engelleyerek veya halka komplo kurarak veya olabilecek herhangi bir biçimde, kendilerini soluk olanın ötesine bir şekilde yerleştirmiş belirli insanlar vardır. Halk belirlenmelidir. Aynı şekilde düşman da. Nasıl tesis edilmiş olursa olsun, halk toplumun tamamı değildir.”

Popülist sağ, “saf halk” ile Yahudiler, Müslümanlar, etnik azınlıklar veya yozlaşmış elitler gibi düşmanlar arasında kurduğu antagonizmden beslenmektedir. Avrupa’da, halkın saflığı argümanı daha ziyade eşitlik ilkesini reddeden ve özellikle göçmen ve azınlık gruplarına yönelik dışlama politikalarını savunan etno-dinsel bir temelde tanımlanır. Ulusal varyasyonlara rağmen popülist parti ve hareketler, göçe muhalif olmalarıyla; ulusal/Avrupalı kültürünü koruma kaygılarıyla; küreselleşmeye, AB’ye, temsili demokrasiye, ana akım siyasal partilere karşı keskin eleştirileriyle ve etnik/dinsel/ulusal Benliğe göre “kültürel açıdan farklı” olanları sömürmeleriyle tanımlanabilirler. Güçlü bir lidere sahip olma vurgusu da dünyadaki popülist hareketler arasında oldukça yaygındır. Popülistler basitçe, düzene ait siyasi partilerin, liderler ve destekçileri arasındaki bağa zarar verdiklerini, homojen insanlar içinde yapay bölünmeler

yarattıklarını ve kendi çıkarlarını halkın çıkarlarının üzerine koyduklarını iddia ederler (Mudde, 2004: 546).

Göç sorunu, Avrupa'daki tüm radikal partilerin program ve söylemlerinde merkezi bir yer tutmaktadır. Örneğin 2000li yılların ikinci yarısında yapılan bir ankete göre, bu tür popülist partilerin seçmenleri ülkelerinin sadece az sayıda göçmeni kabul etmesi gerektiğini veya hiç kabul etmemesi gerektiğini belirtmiştir: Avusturya'da bu oran seçmenlerin yüzde 93'ü (genel olarak yüzde 64'e karşılık); Danimarka'da yüzde 89'u (yüzde 44); Fransa'da yüzde 82 (yüzde 44); Belçika'da yüzde 76 (yüzde 41); Norveç'te yüzde 70 (yüzde 63); ve Hollanda'da yüzde 63 (yüzde 39) olarak verilmiştir. Aslında, altı ülkedeki popülist parti seçmenlerinin yalnızca yüzde 2,5'undan azı daha fazla göç görmek istemektedir (Rydgren, 2008: 740). Avrupa'da göç konusunda, özellikle son on yılda yerleşik Müslüman topluluklarına yönelik daha belirli bir düşmanlık biçimi görülmektedir. Çok sayıda seçmen, aynı zamanda bu partilere seçim potansiyeli sağlayan artan çeşitlilik ve göç konusunda endişelidir. Göç karşıtı duygular, genellikle Müslüman karşıtı duygularla beraber gözlenmektedir. Örneğin, 1994'te Müslümanların milli güvenliğe bir tehdit olduğu görüşünü destekleyen Danimarka Halk Partisi seçmenleri yüzde 35 iken; bu rakam 2007 itibariyle yüzde 81'e (yüzde 21'lik tüm oylara karşılık olarak) yükselmiştir (Goodwin, 2011: 10). Endişe yalnızca ekonomik şikayetlerden kaynaklanmıyor, fakat bu partilere verilen destek ve göçmenlere karşı duyulan düşmanlık temel olarak kültürel tehdit kaygısıyla ilerliyor. "Ötekilere" yönelik ayrımcı ve ırkçı söylem, Avrupa'da demokrasi ve sosyal uyum için açık bir tehdit oluşturuyor.

Bu bakımdan, Norveç'te 22 Temmuz 2011'de hükümete, sivil halka ve İşçi Partisi gençlik örgütü üyelerinin Ütoya Adası'ndaki yaz kampına düzenlenen terörist saldırılar, aşırılığın neden olduğu tehlikeler için üzücü bir hatırlatmadır. Fail, 32 yaşındaki Norveçli aşırı sağcı Anders Behring Breivik, yıllarca internet forumlarındaki tartışmalara katılmış ve Avrupa'da İslam'a ve göçmenlere karşı görüşlerini dile getirmiştir. Şimdilerde bazı eleştirel sesler, toplumsal hafızamızda hala yaşayan Nazizm, Faşizm ve Franco rejimlerinin geçmiş deneyimlerine benzeyen aşırı sağcılığın ve popülist hareketlerin yükselişini sorgulamaktadır. Üstelik, popülist sağın Avrupa siyasetindeki yükselişi demokrasiye bireysel haklar, toplumsal haklar ve insan hakları temelinde meydan okumaktadır. Örneğin, Hollanda, Almanya ve Birleşik Krallık'ta yapılan vatandaşlık sınavları tek ve baskın bir kültür perspektifinden tasarlanır ve bana göre siyasal ve bireysel hakları tekil bir kültür anlayışına ve kabulüne bağladığı ölçüde, söz konusu hakları baltalamaktadır (Kaya, 2012).

Avrupa'nın popülist sağ partileri, Donald Trump'ın 8 Kasım 2016'da Amerikan seçimlerini kazanmasından ve İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılma kararından sevinç duymuş; bunları hem kendi göçmenlik hem AB, hem de İslam karşıtı tutumları için bir zafer olarak görmüş; ve Fransa, Danimarka, Hollanda, Macaristan, Almanya ve İsveç gibi ülkelerde benzer sonuçlar almak için ahdetmişlerdir. Nihayetinde Avrupa halkı, popülist söylemler tarafından yorumlanan ve takdir edilen biz/onlar, saf halk/yozlaşmış elit, imtiyazlı/imtiyazsız benzeri düşmanca ikilemlerdeki gibi, çeşitli Manichean anlayışlar arasında giderek kutuplaşmakta ve dünyanın geri kalanından pek de farklı durmamaktadır.

Çağdaş Popülizmin Özellikleri

Moffit (2016: 29) popülizmin günümüz dünyasındaki üç temel özelliğini başarılı bir şekilde sınıflandırır: 1) elitlere karşı halka seslenme; 2) kaba tavırlar; 3) kriz, çöküş veya tehdit.” Cas Mudde (2007) popülizmi “toplumu nihayetinde ‘gerçek halk’ ve ‘yozlaşmış elit’ olarak iki homojen ve karşıt gruptan oluşturan ve siyaseti halkın genel iradesinin bir ifadesi olması gerektiğini iddia eden zayıf-merkezli bir ideoloji” olarak tanımlar. Zayıf-merkezlidir çünkü Komünizm, Sosyalizm, Feminizm ve Ekolojizm gibi katı yani tam teşekküllü bir ideoloji olarak nitelenemez. Dünyanın Kartezyen dualiteye dayanan “saf halk” ve “yozlaşmış elit”, veya “iyi” ve “kötü”, veya “inanlar” ve “kafirler”, veya “çoğunluk” ve “azınlık”, veya “dost” ve “düşman” şeklindeki Manichean ayrımı; sosyal sınıf ve politik ilişkiler fark etmeksizin tüm topluma hitap eder ve aynı zamanda politikacılara, güçlü ve zenginlere karşı toplumda duyulan derin şüpheye işaret eder. Daniel Şandru (2013) dikkatimizi önemli bir tesadüfe çekmektedir. Görünüşe göre popülizm terimi 20. Yüzyılın ikinci yarısında bazı düşünürler ideolojinin “sonunu” ilan etmeye başladığı zamanlarda ortaya çıkmıştır. Kısa bir süre içinde yeniden inceleneceği gibi, bu aynı zamanda, dünya siyasetindeki sınıf temelli ideolojik bölünmelerin yerini etno-kültürel, dinsel ve kimliğe dayalı söylemlerin aldığı bir süreçtir. Popülizmin, halk egemenliğini ve çoğunluk yönetimini desteklemesi bakımından bazı demokratik unsurlara ya da Shils’in tanımıyla (1956) “demokratiklik” unsuruna sahip olduğu iddia edilebilir. Aslında, elit karşıtlığına ve halkın iradesine tutunarak, popülizm de tarihte ilerlemeci şekiller almıştır (Mudde, 2004; 2007). Sofistike kurumları ve bürokratik jargonu bırakan popülist siyasetçiler, “halkı” temsil eden politik olarak sezgisel ve karizmatik liderlerin yüklendiği yalınlıkla ve doğrudanlıkla gurur duyarlar. Halka doğrudan seslenerek, popülizmin aynı zamanda, marjinal grupların siyasal katılımlarını da arttırdığı söylenir.

Isaiah Berlin’in (1967: 3) haklı bir şekilde işaret ettiği gibi, “popülizm, seçilmiş grubun içsel değerini, filozofların aydınlanmış kozmopolitanizminin dışsal değerine karşıt olarak vurgular.” Araştırmalar popülist partilerin; dinamikleri, taban ağları ve sosyal medya taktiklerindeki ustalıkları ile, genç seçmenlerin ve hoşnutsuz işçi sınıfının siyasete yeniden katılımında özellikle etkili olduğunu göstermiştir (Köttig et al., 2017; Goodwin, 2011; Strabac et al., 2014; Kaya ve Kayaoğlu, 2017). Benzer bir şekilde popülizm, anaakımana akım siyasi partiler ve elitler tarafından temsil edilemediğini hisseden kesimlere ses verebilmekte ve bu suretle bilinçli ya da bilinçsiz olarak anaakım partiler tarafından ele alınmayan veya siyasi gündemde ilgi görmeyen belirli konuları da ele alabilmektedirler.

Popülist liderlerin “halka” seslenişleri dışında başka bir benzerlikleri daha vardır: “kaba tavırlar.” Moffitt (2016) popülist siyasetçilerin kamusal alanda; sert, rasyonel, teknokratik, entelektüel ve politik olarak doğru olmaya karşıt olarak; argoyu, küfrü, siyasi yanlışlığı, aşırı demonstratif ve renkli olmayı tercih ettiklerini haklı olarak bize hatırlatıyor. Buradaki mantık, halka kendilerini basitçe onlardan biriymiş gibi göstermek ve halkın değerlerine, kodlarına, normlarına ve önceliklerine yakın olmaktır; diğer elitist politikacıların halkla asla sahip olamayacakları bir yakınlık kurmaktır. Popülist liderler içinde buldukları çevreye uyum sağlamak için; doğru dili, lehçeyi, aksanı, mimikleri, beden dilini, jestleri ve giyinme yollarını kullanma eğilimindedir. Tüm bu seçimler genellikle kültürel olarak özeldir ve siyasi ve kültürel olarak büyük yankı yaratmaktadır (Ostiguy, 2009). Örneğin, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın ülkedeki tozlu sokaklarda, mezarlıklarda veya yoksul mahallelerde, ünlü kareli ‘prestogal’ ceketıyla kravatsız bir biçimde yaptığı yürüyüşler, halka seslenişini göstermenin bir yoludur.⁵

⁵Bkz. “Erdoğan 'makes his own fashion,' Turkey’s semi-official agency says,” <http://www.hurriyetdailynews.com/erdoganmakes->

Popülist politikacıların bu tür edimsel eylemleri halka bir çeşit “sıradanlık” göstermek için sahnelenir. Fakat bu, popülist liderlerin edimsel eylemleri sadece “sıradanlık” için sahneledikleri anlamına gelmez; aynı zamanda destekçilerine belirli erdemlere sahip sıra dışı liderler olduklarını gösterecek diğer icraatlarda da bulunurlar; örneğin, erkek liderler için erkeklik ve erkekliklerini, kadın liderler için kadınlık ve annelik duygusunu kanıtlamak gibi (Moffitt, 2016: 66). Silvio Berlusconi’nin ünlü kadınlarla kaçamakları, Erdoğan’ın “Uzun Adam” lakabı ve Vladimir Putin’i üstsüz bir şekilde avlanırken gösteren tabloid resimler buna örnek olarak verilebilir. Sıra dışılığın edimsel eylemleri bazen dinsel çağrışımlara da sahip olabiliyor. Hugo Chavez kendini Simon Bolivar’ın reenkarnasyonu olarak sunmuş; Berlusconi bir dönem kendisini siyasetin İsa Mesih’i (Moffitt, 2016: 63); George Bush ise kendisini bir keresinde kurtarıcı yani Mesih ilan etmiştir (Singer, 2004). Popülist liderler, sıra dışılıklarını halka gösterme konusunda başka bir ortaklığa da sahiptir; yani temsil ettikleri insanlar adına düşmanlara karşı gösterdikleri daimî çabaları. Sabit bir paranoyayla, düşmanları tarafından öldürülecekleri beklentisini dile getirirler. Chavez’in takıntısı, Kolombiya oligarşisi tarafından zehirleneceği yönündeydi (Halvorssen, 2010). Diğer popülist liderlerin ölüm tecrübesine ilişkin eylemleride benzer şekilde, Erdoğan’ın halka seslenişlerde sıklıkla tekrarladığı cümle: “Ben bu yola kefenimi giyerek çıktım” şeklindedir. ⁶ Düşmanın elinde ölme tehdidi veya kurgusu, popülist liderler arasındaki ortak bir kinayedir.

Üçüncü bir özellik olarak, popülizm itici gücünü; içsel veya dışsal bir unsur ya da içeride veya dışarıdaki bir düşmandan kaynaklanan kriz, çöküş ve tehdit algısından alır (Taggart, 2000; Moffitt, 2016). Küresel finansal kriz, mülteci krizi, göç krizi, köktendinci İslam krizi, Minare krizi, başörtüsü krizi, haşema krizi, her türlü askeri tehdit veya diğer birçok kriz; popülist politikacılar tarafından, insanları kendi çıkarları için tetikte tutmak adına dile getirilmekte ve mütemadiyen vurgulanmaktadır. Çünkü popülistlerin kendi bileşenleriyle, radikal bir şekilde basitleştirilmiş söz konusu terim ve siyasi tartışma alanlarından en azından biri aracılığıyla iletişim kurması çok daha kolaydır. Dolayısıyla, popülist politikacıların beslendikleri krizlere sürekli olarak yatırım yapmaları da şaşırtıcı değildir. Latin Amerika’daki popülist politikacılar zaman zaman emperyalist komplolara atıfta bulunur; Geert Wilders, Hollanda ulusunun sosyal, ekonomik ve politik refahı karşısında artan İslamlaşmayı yakın bir tehdit olarak kullanır. Popülist liderler, mevcut sorunları, hatta imal edilen sorunları, krizleri, çöküşleri veya tehdidi mütemadiyen dramatize ederek ve skandallaştırarak halk desteğini koruma eğilimindedir (Wodak, 2016; Albertazzi, 2007). Dramatize etmek ve skandal yaratmak; kendilerini bilgili, kurtarıcı, sorun çözücü ve kriz yöneticisi olarak gören popülist liderlere, bileşenlerinin popülist politik tarzın yararına daha fazla güven duymalarını sağlayacak bir dizi atıfta bulunur (Wodak, 2016: 11).

İdeolojinin Sonu ve Popülizmin Doğuşu?

Popülizmin bir ideoloji olup olmadığı tartışması, üzerinde biraz daha durmayı gerektiriyor. Daniel Bell (1965) gibi bazı araştırmacıların 1960larda ideoloji yaklaşımının güncelliğini yitirdiğini ilan etmesiyle, popülizm teriminin kullanımı çağdaş siyasette popülerliğinin

---

his-own-fashion-turkeys-semi-official-agency-says.aspx?pageID=238&nID=76826&NewsCatID=338

⁶ Bkz. “Erdoğan challenges Turkey’s most popular whistle-blower,” Hurriyet Daily News, 21 Şubat 2015, <http://www.hurriyetaidailynews.com/erdogan-challenges-turkeys-most-wanted-whistleblower-.aspx?pageID=238&nID=76651&NewsCatID=338>

arttırmaya başladı. İdeolojinin sonu paradigması, sosyal bilimlerde sınıf temelli analizin itibarını sarsmak ve aynı zamanda kimliğe dayalı kültürel analizin önemini arttırmak için gerçekleşen neoliberal bir girişim gibi görünüyor. Bu bağlamda, esasen sosyal, ekonomik ve politik olguların kültürelleştirilmesi, etnikleştirilmesi, dinselendirilmesi ve uygarlaştırılmasına yönelik neoliberal girişimlerin yoğunlaşmasına paralel olarak popülizm teriminin popülerleştiğini görmek oldukça dikkat çekicidir (Dirlik, 2003). Dolayısıyla, ideoloji kavramının tarihine göz atmakta fayda var. Terim ilk olarak, 1796'da Fransız filozof Destutt de Tracy (1754-1836) tarafından, bilinçli düşünce ve fikirlerin kökenini açığa çıkarmak için gelişen “yeni bir fikir bilimine” (kelimenin tam anlamıyla bir *IDoloji* [idea-logy]) atıfta bulunmak için kullanılmıştır. De Tracy'nin bu bilimi ayrı bir disiplin olarak ortaya koyarken beklentisi, ideolojinin nihayetinde biyoloji ve zooloji gibi yerleşik bilimlerle aynı statüye sahip olmasıydı. Bununla birlikte, 19. yüzyılın ortalarında Karl Marx daha kalıcı bir anlam vererek, terimi kitleleri yanlış bilince götüren bir inanç ve düşünce dizisi olarak tanımladı. Marx daha da ileri giderek; ezilen sosyal sınıflara gerçekliğin baskın tanımını veya hakikatin baskın rejimlerini kabul ettiren ve aslında statükoyu doğallaştıran bir yol olarak ideolojinin “itaati” de doğal kıldığını söylemiş ve ideolojinin işlevini yeniden tanımlamıştır. Marx aslında ideolojinin “egemen sınıfın” fikirlerini; yani, sınıf sistemini koruyan ve sömürüyü sürekli kılan fikirleri ifade ettiğini kastetmektedir. Marx ve Engels ([1846] 1970: 64) erken dönem çalışmaları Alman ideolojisi'nde aşağıdakileri yazmıştır:

“Her dönemde egemen sınıfların fikirleri egemen fikirlerdir; yani toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda toplumun egemen entelektüel gücüdür. Maddi üretim araçlarını denetim altında tutan sınıf, aynı zamanda düşünce üretim araçları üzerinde de kontrol sahibidir.”

Burjuva ideolojisi, kapitalist üretim söz konusu olduğunda, sömürülen sosyal gruplar arasında tabi kılındıkları ve sömürüldükleri düzeni fark etmelerini engelleyen bir aldatmaca veya yanlış bilinç yaratır. Bununla birlikte Marx, tüm siyasi görüşlerin ideolojik bir karaktere sahip olduğuna inanmadı. Sınıf sömürüsü ve baskı süreçlerini ortaya çıkarmaya çalışan eserinin bilimsel olduğunu belirtti. Marx'a göre bilim ve ideoloji arasında, hakikat ve yanlış arasında kesin bir ayırım yapılabilir. Bununla beraber, Vladimir İlyich Lenin (1988) ve Antonio Gramsci (1971), söz konusu ayrımı, yalnızca “burjuva ideolojisine” değil, fakat aynı zamanda “sosyalist ideolojiye” ya da “proleter ideolojisine” de atıfta bulunarak – Marx'ın absürd olarak addedeceği bir bağlantıyla – yönlendirmiştir.

İki savaş arası dönemde totaliter diktatörlüklerin ortaya çıkışı Karl Popper ([1945] 1966) ve Hannah Arendt (1951) gibi düşünürleri, ideolojiyi, *uyum ve itaati mümkün kılan bir toplumsal kontrol aracı* olarak görmeye teşvik etmiştir. Soğuk Savaş'ın terimi liberal kullanımıyla, hakikat tekelinde karşıt düşünce ve inançlara tahammül etmeyi reddeden ideoloji, “kapalı” bir düşünce sistemi olarak kabul gördü. Nihayetinde Louis Althusser ideolojinin, “yanlış bir bilinç” ya da dünyanın işleyişi konusunda hatalı bir anlam dünyası oluşturan önceki Marksist perspektifinden uzaklaştı. Althusser'e göre (2001), düşüncelerimizi, hayallerimizi ve inançlarımızı şekillendiren *dile* bel bağladığımız ölçüde, “varoluşun gerçek koşullarına” erişmemiz mümkün değildir. Bununla birlikte; topluma, ekonomiye ve tarihe yönelik titiz bir “bilimsel” yaklaşımla; bahsedilen “gerçek koşullar” olmasa bile en azından bize karmaşık tanıma süreçleriyle esasları öğretilen belirli bir ideolojinin, metotlarını algılamaya yaklaşabiliriz.

Althusser, aynı zamanda, geleneksel devlet aygıtları (hükümet, idare, ordu, polis, mahkemeler ve cezaevleri) ile ideolojik devlet aygıtları (eğitim, aile, medya, kilise, kültür ve iletişim araçları) arasında bir ayırım yapmaktadır. Geleneksel devlet aygıtlarının aksine ideolojik aygıtlar; daha az zorlayıcı, daha az merkezi ve daha heterojendir; aynı zamanda bunların kamusalardan ziyade özel varlık alanına eriştiği düşünülmektedir. İdeolojik devlet aygıtlarını, devlet aygıtlarından ayıran temel unsur ideolojidir: “baskıcı devlet aygıtı şiddetle çalışırken, ideolojik devlet aygıtları ideolojiyle çalışır” (Althusser 2001: 97). Althusser’in söz konusu ideoloji anlayışı, Chantal Mouffe, Ernesto Laclau, Slavoj Žižek ve Fredric Jameson da dahil olmak üzere birçok önemli Marksist düşünürü etkilemiştir.

‘İdeolojinin sonunun’ sanayileşme sonrası dönemin belirleyici unsuru haline geldiğini ve bu vesileyle, popülist siyasi söylemlerin etno-kültürel, dinsel ve kimlik temelli retorik ile birleşerek popülerleştiğini 1960larda ilk olarak söyleyen Amerikalı sosyolog Daniel Bell’di (1965). Bu argümanın arkasındaki mantığa göre, artık yorumlanacak yeni bir büyük teori (grand theory) ve ideoloji kalmamıştı. Bell’e göre etik ve ideolojik sorular önemsiz hale gelmişti, çünkü çoğu batı toplumunda, partiler basitçe daha iyi seviyelerde ekonomik büyüme ve maddi refah vaadiyle güç yarışına girmektedir. Başka bir deyişle, ekonomi siyasete üstün gelmişti. Siyasi ideal ve ideolojilerde ortaya konacak hiçbir şey kalmadıysa, bildiğimiz haliyle tarihin bittiği de iddia edilebilirdi. Soğuk Savaş çağındaki iki karşıt kuvvetten birinin, kapitalizmin, diğerine karşı zafer kazandığına tanık olan Francis Fukuyama (1989), “tarihin sonunu” ilan etmekte tereddüt etmemiştir. Savını, tarihi daimî bir fikir mücadelesi olarak gören Hegelci paradigmadan türetmiştir. Tarih fikir mücadelesinden oluşuyorsa; diyalektik döngüyü devam ettirecek, kapitalizme karşıt bir rakip fikri kalmadığından; tarihin gerçekten de sona erdiğini iddia etmek mümkün olmaktadır.

Ulus-devlet, Batı, proletarya, yüksek kültür, teleolojik düşünce, ilerleme ve bütünlük gibi modernitenin üst anlatılarına göre, geleneksel, dini ve etno-kültürel olana bağlılık nihayetinde yerini daha rasyonel, laik ve evrenselci toplumsal kimliklere bırakacaktır. Oysa gerçekleşen tam tersiydi (Hall, 1993: 274). İdeolojik yüzleşmeye dayanan geleneksel politik işaretlerin kaybı, ulusal kimliklerin etno-kültürel ve dinsel kimliklere bölünmesine yol açtı. Yerel ve özel kimliklerin yükselişi; evrensel hakikatin, aydınlanmanın, rasyonalitenin, laikliğin ve ilerlemenin nihai anlatılarının çözülmesi anlamına gelmektedir.

Popülizm çağında, kimliği; geleneksel, yerel, özgün ve mitsel olarak (yeniden) kavramsallaştırma çabasının yeni bir eğilim olduğu görülmektedir. Modern toplumların bir Manichean ve/veya Kartezyen ikili karşıt düşünce tarzına hapsediği anlaşılmaktadır. Sanki dünya iyi ve kötü, çoğunluk ve azınlık, Hristiyan ve Müslüman, laik ve dinsel ve benzeri olarak bölünmüş gibi. Bizi bu ikilikten kurtarabilecek *üçüncü bir pozisyon* var mı? Aslında, bu soru felsefe ve kültürel çalışmalar gibi birçok alan için hayati öneme sahiptir. Örneğin, Emmanuel Levinas (1986, 1987, 1998), her zaman “benlik” ile “öteki” arasındaki ilişkiyi düzenlemesi beklenen bu “üçüncü” partiyi aramıştır. Ve bu “üçüncü” partinin “adalet” ten başka bir şey olmadığını iddia etmiştir. Öte yandan, Homi Bhabha, Stuart Hall, Paul Gilroy, Mike Featherstone, Felix Guattari ve Gilles Deleuze gibi düşünürler, kültürel çalışmalarda mevcut olan bu ikililiği, *üçüncü mekân* ya da *‘üçüncü kültürü’* tanıtarak parçalama eğiliminde olmuşlardır (Bhabha, 1990; Guattari, 1989; Gilroy, 1987). Felix Guattari’nin (1989: 14) tanımıyla üçüncü mekân bir “heterojenleşme sürecidir.” Guattari, “hedefimizin yeni vatandaşlık sözleşmeleri yaparken, bireysel kültürleri beslemek; yani tekilliğin, istisnaların ve nadirliğin mümkün olan en az seviyedeki baskıcı koşullar altında bir arada olabildiği bir devlet

düzeni kurmak olduğunu” savunmaktadır. Bu formasyonu “siyah ve beyazın belirsiz olduğu, güzel olanın çirkinle, içerdekinin dışarıdakiyle, iyi olanın kötüyle, benliğin ötekiyle birlikte bulunduğu; ‘ortanın dahil edildiği’ bir mantık olarak” tanımlar (Guattari, 1989: 14). Bu noktada, William Connolly (2003) anlamlı bir müdahalede bulunarak; çeşitli bağlamlarda kimlik politikalarını sorgular ve kimlik ile farklılıklar arasında daha geniş bir alanda kurulan bağlantıyı belirler.

Connolly; kimlik, farklılık, özgürlük, demokrasi, küresel politika, agonistik saygı, bir arada yaşama, laiklik, teizm, non-teizm, liberalizm ve komüniteryanizm gibi birçok konu ve kavramı ele alır. Bunu yaparken de genellikle Nietzsche, St. Augustine, Hobbes, Heidegger, Levinas ve Derrida’nın eserlerine atıfta bulunur. Verimli bir şekilde “üçüncü mekânın” teorik yapısını gösterdiği “belki-nin temelinde” (*the ground of the perhaps*); aşağıdaki yapı etrafında inşa edilen alternatif bir bakış açısı sunmaya çalışır:

“varlığa tanrısal olmayan bir saygı; farklılığın kimlikte mevcut olması; kişisel ve kolektif kimlik arasındaki problemleri ilişki terimleri; olumsuzluk deneyimi ile küreselleşmenin olumsuzluklarına karşı siyasal dikkatliliğe teşvik edici yollar olarak, çatışma ve karşılıklı bağımlılık için agonistik bakımdan kimlik/farklılık, demokrasi ve jenealoji temelinde geliştirilmesi ve modern zamanın sonlarındaki bölgesel demokrasiyi desteklemek ve güçlendirmek için, bölgesel olmayan demokratikleşmenin aktivasyonu” (Connolly, 2003: 220).

Her türlü kişisel ve kolektif kimliğe ışık tutarak, tanrısal kaynaklı olmayan etik bir ilhamı yine bunun için evrensellik talep etmeden benimser. Böylesi bir pozisyon, “hem inancı özel alana kapatmak isteyen laiklik düşüncesiyle hem de insanları tek bir doğru inancın altında birleştirmeyi hedefleyen tanrısal odaklı bir vizyonla” ilişkisini kırma yolunda, kamusal yaşamda etik kaynakların çoğullaşmasına güçlü bir destek anlamına gelir (Connolly, 2003: xxi). Tanrısal olmayan etik ilham, etik-politik yaşamı; evrensel bir inancın ortak itirafından ya da iyi argümanın varsayılan gücünün oluşturduğu uzlaşmadan ziyade, taraflar arasındaki müzakere ve uzlaştırmaya bağlamayı amaçlar. Popülist politikacıların iddialarının aksine, Connolly haklı olarak gerçek bir kimliğin olmadığını, çünkü her bir kimliğin kendine özgü, ilişkisel ve inşa edilmiş olduğunu belirtir. Kimlik, spesifik bir sosyal ve tarihsel bağlamda, söylemsel olarak şekillendirilmiş dinamik ve etkileşimli bir sosyal süreç aracılığıyla inşa edilmiştir ve sürekli olarak ekonomik ve güç ilişkileriyle iç içedir (Eisenstadt, 2000).

Bireysel veya kolektif bir kimlik, bir dizi farklılıkla ilişkili olarak kendisini oluşturur. Bir birey ya da bir grup, “ötekilik” olarak ortaya çıkan bu farklılıkların bazılarını düzeltme, düzenleme veya dışlama baskılarına maruz kalır. Demokratik rejimin kalitesi, bu baskılara verilen cevabın kabulüne bağlıdır. Connolly’nin (2003) bu bağlamda başvurduğu felsefi tartışmalardan biri “agonistik saygı” ya da bazı eleştirilerin adlandırdığı şekliyle “agonistik demokrasidir.” Agonistik erdemi, insanların farklı nihai kaynakları onurlandırmasına, farklılık karşısında karşılıklı saygı geliştirmesine ve vatandaşlar arasındaki politik bağımlılığı doğrulayacak nitelikte politikalar belirlemek için daha büyük meclisleri müzakere etmeye izin veren bir sivil erdem olarak tanımlamaktadır. Michael Walzer (2002) de, Connolly’nün “agonistik çoğulculuk” tartışmasına denk düşecek şekilde, karşılıklı saygı ve tanıma arayışında kimlik politikalarının önemine atıfta bulunur. Walzer aynı zamanda, ötekilerin ötekiliğinin Devlet tarafından resmi olarak tanınmasının altını çizer:

“Kimlik politikaları yalnızca bazen doğrudan devlete yöneliktir – belirli bir toprak parçasına sahip bir grubun, özerklik veya ayrılık talep etme durumu gibi. Gruplar göçmen toplumlarındaki gibi dağıldığında, saygı talep etme eylemi çoğunlukla sivil toplumda gerçekleşir... Kadın ve erkekler, vatandaşlar olarak değil ama daha ziyade işçiler veya inanç sahipleri veya komşular olarak oldukları kişiden gurur duyarlar... [kimlik politikasının] yararları politik olmaktan çok ilişkiseldir... Modern çoğulcu toplumlarda kimlik politikaları, üyeleri yoksul ve nispeten güçsüz olan zayıf grupların en önemli ve en sorunlu politikasıdır. Onlara saygı duymanın en iyi yolu, onların kolektif zayıflıklarına değinmek gibi görünüyor... Bu veya o grubun ortak tarih ve kültürünün devlet destekli kutlamalarına ihtiyacımız olabilir: bayramlar, medya programları, müze sergileri vb. ... Saygıyı teşvik etmek, hedeflememiz gereken şeydir ... (Walzer, 2002: 40-41).

Bu nedenle, göçmen toplulukları, Müslüman azınlıklar, otokton azınlıklar veya sosyolojik/antropolojik olarak tanımlanmış diğer azınlıkların ötekiliğinin resmi olarak tanınması, bu grupları içinde buldukları çoğunluk toplumuna kendilerini daha çok dahil etmeye teşvik edebilir. Bu görüşe göre, söz konusu grupların müzelerde, medyada, politikada ve diğer meşru iletişim alanlarında daha eşitlikçi bir şekilde temsil edilmesi, Avrupa’da birbirine bağlı toplumların oluşumuna muhtemelen katkıda bulunacaktır.

Bilimsel İnceleme Konusu: Lider mi Parti mi?

Lidere mi yoksa partiye mi odaklanılacağına karar vermek, popülizm incelemelerinde merak uyandıran konulardan birisidir. Kapsamlı bir araştırmaya dayanarak Moffitt (2016), bu seçimin genellikle çalışılan bölge ya da ülke temelinde yapıldığı sonucuna varır. Literatür, lidere odaklananların Latin Amerika, Afrika veya Asya-Pasifik popülizmi temelinde çalışmalara eğilimli olduklarını, partilere odaklananların ise daha ziyade Avrupa popülizmi temelinde çalışmalar yaptığını göstermektedir. Hugo Chavez ve Alberto Fujimori Fernando Collor gibi Latin Amerikalı popülist liderler, Michael Sata ve Rada Odinga gibi Asya-Pasifikli popülist liderler, bu bölgelerde popülizmden bahsedildiğinde akla gelen isimlerdendir. Bu bağlamda, lider Recep Tayyip Erdoğan’ın imajının ve karakterinin partinin önüne geçmesi nedeniyle, Türkiye de bu ilk kategoriye uyar. Ancak Avrupa’daki popülist hareketler sorgulandığında, çoğu zaman öne çıkan İngiltere’de UKIP, Fransa’da Ulusal Cephe, İtalya’da Beş Yıldız Hareketi veya Macaristan’da JOBBIK gibi siyasi partilerdir. Bununla birlikte, son zamanlarda söz konusu siyasi partilerin liderlerinin de partilerinden öncelikli olduğu algısı yaygın bir gözlem olarak ortaya çıkıyor. Nigel Farage, Haziran 2016’daki Brexit referandumuyla ilgili olarak kesinlikle çok popülerleşti. Marine Le Pen, Fransa ve Avrupa’da her zaman belirli bir popülerliğe sahipti. Geert Wilders’in Hollanda’daki popülerliğinin, Özgürlük Partisi’ninkinden de çok daha fazladır. Bölge ne olursa olsun, inceleme altındaki her durum için çok açık olan bir şey var: bir parti veya hareket olmadan popülizmi hayal etmek mümkünken, çağdaş popülizmi liderlik olmadan hayal etmek oldukça zordur.

Sonuç

Bu raporun amacı, nedenler ve yanıtlarla ilişkilendirmek üzere teorik ve ampirik analize dayalı bir literatür araştırması yapmaktır: hangi faktörler artan sayıda vatandaşın sağ veya sol popülist partileri desteklemesine neden oluyor? Sıklıkla, söz konusu popülist partilere ait iştiraklerin, siyasi protestocular, tek sorun odaklı (*single-issue*) seçmenler, “küreselleşmenin kaybedenleri” veya etno-milliyetçiler olduğu tahmin edilmektedir. Ancak, durum bundan daha karmaşıktır.

Popülist parti seçmenleri anaakım elitlerden hoşnutsuz, onlara karşı güvensiz ve en önemlisi de göçmenliğe, yükselen etno-kültürel ve dinsel çeşitliliğe düşmandır. Ekonomik olarak güvensiz hisseden bu vatandaşların düşmanlıkları da temelde göçmenlerin ve azınlık grupların, kendi ulusal kültürlerini, sosyal güvenliklerini, toplumu ve yaşam tarzlarını tehdit ettiği düşüncesinden kaynaklanıyor. Bu gruplar, popülist partilerin destekçileri tarafından, ulusun sosyal, politik, kültürel ve ekonomik birliği ile homojenliğini tehdit eden bir güvenlik mücadelesi olarak algılanıyorlar. Bu vatandaşların temel kaygısı yalnızca devam eden göç ve mülteci krizi değil; aynı zamanda çoğunlukla Batı Avrupa ülkelerine yerleşmiş Müslüman kökenli insanlar hakkında da endişeliler. Müslüman karşıtı düşünce, popülist sağ yanlıları için önemli bir destek faktörü haline geldi – tüm Müslüman kökenli insanların etnik, kültürel, dinsel, politik ve ekonomik olarak homojen olduğu algısına dayanan bir düşünce. Bu, göçmen sayısının azaltılması veya sınır denetlemelerinin sıklaştırılması gibi yalnızca göçmen temelli endişelere başvurmanın yeterli olmadığı anlamına gelir.

Popülist partiler, kötüleşen ekonomik koşullara, göçle ilgili kamusal tutuma, Müslümanlara ve İslam'a yönelik tutum ve önyargılara ve anaakım elitlerin bu sorunlara verdiği yanıtta duyulan kamusal memnuniyetsizliğe yatırım yapıyor gibi görünüyor. Benimsedikleri görüş ve fikirler, marjinal bir azınlığın fikirleri olarak göz ardı edilemez. Bu partiler siyasette kalıcı görünüyorlar. Göç ve yükselen etnik-kültürel çeşitlilik konusundaki endişenin, Müslümanların varlığı ve uyumu konusundaki kaygıların ve anaakım seçkinlerin bu konulardaki performanslarından duyulan memnuniyetsizliğin azalması pek muhtemel değil. Mathew Goodwin'in (2011) araştırmasında belirttiği üzere, bu zorluğun kalıcı niteliği muhtemelen en iyi şekilde dönemin ve son zamanların bulguları üzerinden yansır; bu da bize popülist sağ partilerin eski kuşakların özel mülkiyetinde olmadığını gösterir. Bu tür partilere oy verenlerin, aynı zamanda çocuklarının oy verme alışkanlığını da etkilediğine dair kanıtlar vardır. Örneğin, Fransa'daki Ulusal Cephe lideri Marine Le Pen'e verilen desteğin yüzde 37'sinin, uzun süredir devam eden kronik işsizlik durumundan etkilenen 35 yaş altı seçmenlerden geldiği bilinmektedir.

Bu inceleme aynı zamanda, popülist bir siyasal tarzın; kültürel, etnik, dinsel ve uygarlıksal terimlerle, meşru olarak *sunulandan* fayda sağlayan neoliberal yönetim biçimlerinin yükselişiyle birlikte yaygınlaştığını ileri sürmüştür. Batı'daki kültürel-dinsel söylem üstünlüğünün, toplumların dini farklılıkları içerisindeki birçok sosyal, politik ve ekonomik çatışmayı şekillendirmesi de muhtemeldir. Göçmenlerin ve göçmen soyundan gelenlerin karşılaştığı yoksulluk, dışlanma, işsizlik, okuma yazma bilmeme, siyasi katılım eksikliği ve entegrasyon isteksizliği gibi birçok sorun, basmakalıp bir şekilde Batı'nın laik norm ve değerleriyle ihtilafı görülerek, İslami geçmişlerine atfedilmektedir.

Referanslar

- Albertazzi, Daniele (2007). "Addressing at the People – A comparative study of the Lega Nord's and Lega dei Ticinesi's political rhetoric and style of propaganda," *Modern Italy*, 12/3: 327-347.
- Althusser, Louis (2001). *Lenin and Philosophy and other essays*. New York: Monthly Review Press.
- Andeweg, Rudy B. and Gallen A. Irwin (2005). *Government and Politics of the Netherlands*. London:Palgrave.
- Arendt, Hannah (1951). *The Origins of Totalitarianism*. New York: Schocken Books.
- Barr, Robert R. (2009). "Populists, Outsiders and Anti-Establishment Politics," *Party Politics* 15 (19): 29-48.
- Beauzamy, Brigitte (2013). "Explaining the Rise of the Front National to electoral prominence: Multifaceted or contradictory models?" in R. Wodak, M. Khosravinik and B. Mral (eds.), *Right –Wing Populism in Europe: Politics and Discourse*. London: Bloomsbury: 177-190.
- Bell, Daniel (1965). *The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the 1950s*. New York: Free Press.
- Berezin, Mabel (2009). *Illiberal Politics in Neoliberal Times: Culture, Security and Populism in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Berlin, Isaiah (1967). "To define populism," *Interventions made by Isaiah Berlin during the panels in the London School of Economics Conference on Populism, 20-21 May 1967*, available at the Isaiah Berlin Virtual Library, <http://berlin.wolf.ox.ac.uk/lists/bibliography/bib111bLSE.pdf>
- Betz, Hans-Georg (1994). *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*. New York: St. Martins' Press.
- Betz, Hans-Georg (2015). "The Revenge of the Ploucs: The Revival of Radical Populism under Marine Le Pen in France," in Hanspeter Kriesi and Takis S. Pappas, eds., *European Populism in the shadow of the great recession*. Colchester: ECPR Press: 75-90.
- Bhabha, Homi K. (1990). "The Third Space. Interview with Homi Bhabha", J. Rutherford (der.), *Identity, Community, Culture and Difference*, London: Lawrence and Wishart: 207-221.
- Connolly, William (2003). *Identity/Difference*. Minneapolis: University of Minnesota.
- Dirlik, Arif (2003). "Global Modernity? Modernity in an Age of Global Capitalism," *European Journal of Social Theory* 6 (3): 275-292.
- Eisenstadt, Shmuel N. (2000). "Multiple Modernities", *Daedalus*, Vol.129, No. 1 (Winter) : 1-29.
- Fennema, Meindert (2004). "Populist Parties of the Right," *ASSR Working Paper 04/01* (February), Amsterdam School for Social Science Research.

- Franzosi, Paolo, Francesco Marone and Eugenio Salvati (2015) "Populism and Euroscepticism in the Italian Five Star Movement," *The International Spectator*, 50:2: 109-124.
- Fukuyama, Francis (1989). "The End of History," *National Interest* 16.
- Gellner, Ernest (1964). *Thought and Change*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Ghergina, Sergiu, Sergiu Mişcoiu and Sorina Soare (eds.), (2013). *Contemporary Populism: A Controversial Concept and Its Diverse Forms*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Gilroy, Paul (1987). *There Ain't no Black in the Union Jack*. London: Hutchinson, 1987.
- Goodwin, Matthew (2011). "Right Response: Understanding and Countering Populist Extremism in Europe," *Chatham House Report* (September).
- Gramsci, Antonio (1971). *Selection from the Prison Notebooks*. London: Lawrence & Wishart.
- Guattari, Felix (1989). "The Three Ecologies," *New Formations* 8 (Summer): 131-147.
- Hall, Stuart (1993). "The Question of Cultural Identity," S. Hall *et al.* (der.), *Modernity and Its Futures*. Cambridge: Polity Press.
- Hall, Stuart (1991). "Old and New Identities, Old and New Ethnicities," in Anthony D. King (ed.), *Culture, Globalization and the World-System*. London: Macmillan Press.
- Halvorssen, Thor (2010). "Behind Exhuman of Simon Bolivar in Hugo ChavezS Warped Obsession," *Washington Post*, July 25.
- Hawkins, Kirk A. (2010). *Venezuallea's Chavismo and Populism in Contemporary Perspective*. New York: Cambridge University Press.
- Howard, Marc Morjé (2000). "Can Populism Be Suppressed in a Democracy? Austria, Germany, and the European Union," *East European Politics and Societies*, Vol. 14, No. 2: 18–32.
- Ionescu, Ghita and Ernest Gellner (1969). *Populism: Its Meanings and National Characteristics*. Weidenfeld & Nicolson.
- Katsambekis, Giorgos (2016). "Radical Left Populism in Contemporary Greece: Syriza's Trajectory from Minoritarian Opposition to Power," *Constellations*, doi: 10.1111/1467-8675.12234
- Kaya, Ayhan (2012), *Islam, Migration and Integration: The Age of Securitization*. London: Palgrave.
- Kaya, Ayhan (2015). "Islamization of Turkey under the AKP Rule" Empowering Family, Faith and Charity," *South European Society and Politics*, 20/1, p.47-69,
- Kaya, Ayhan and Ayşegül Kayaoğlu (2017 Forthcoming). "Individual Determinants of anti-Muslim prejudice in the EU-15," *Uluslararası İlişkiler Dergisi*.
- Köttig, Michaela, Renate Bitzan and Andrea Petö (eds.) (2017). *Gender and Far Right Politics in Europe*. London: Palgrave.

- Laclau, Ernesto (2005a). "Populism: What's in a Name?" in Francisco Panizza, *ed.*, *Populism and the Mirror of Democracy*. London: Verso: 32–49.
- Laclau, Ernesto (2005b). *On Populist Reason*. London: Verso
- Lazaridis, Gabriella and Khursheed Wadia, eds. (2015). *The Securitization of Migration in the EU: Debates since 9/11*. London: Palgrave.
- Lenin, Viladimir Illich (1988). *What is to be Done?* London, New York: Penguin.
- Le Pen, Marine (2012). *Pour que vive la France*. Paris: Éditions Grancher.
- Levinas, Emmanuel (1986). "The Trace of the Other" in M. Taylor (ed.), *Deconstruction in Context*. Chicago: University of Chicago Press: 346-359.
- Levinas, Emmanuel (1987). *Collected Philosophical Papers*, çev., A. Lingis, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Levinas, Emmanuel (1998). *On Thinking of the Other: Between Us*. London: Athlone Press.
- Marx, Karl and Friedrich Engels ([1846] 1970). *The German Ideology*. London: Lawrence & Wishart.
- Moffitt, Benjamin and Simon Tormey (2014). "Rethinking Populism: Politics, Mediatisation and Political Style." *Political Studies* 62, no. 2: 381–397
- Moffitt, Benjamin (2016). *The Global Rise of Communism: Performance, Political Style and Representation*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Mouffe, Chantal (2013). *Agonistics*. London: Verso.
- Mudde, Cas (2004). "The Populist Zeitgeist", *Government and Opposition*. Volume 39, Issue 4: 541- 563.
- Mudde, Cas (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge University Press.
- Mudde, Cas (2016). "How to beat populism: Mainstream parties must learn to offer credible solutions," *Politico* (25 August), <http://www.politico.eu/article/how-to-beat-populism-donald-trump-brexit-refugee-crisis-le-pen/>
- Mudde, Cas (2016b). *On Extremism and Democracy in Europe*. London: Routledge.
- Müller, Jan-Werner (2016). *What Is Populism?* Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Ostiguy, Pierre (2009). "The High-Low Political Divide: Rethinking Populism and anti-Populism," *Political Concepts Working Paper Series*, 35.
- Popper, Karl ([1945] 1966). *The Open Society and Its Enemies: Vol. 1: The Spell of Plato* (5th ed.). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rydgren, Jens (2008). "Immigration Sceptics, Xenophobes or Racists? Radical Right-Wing Voting in Six West European Countries", *European Journal of Political Research*, 47: 737–65.
- Rydgren, Jens (2007). "The Sociology of the Radical Right," *Annual Review of Sociology*, 33: 241-262.

- Shils, Edward A. (1956). *The Torment of Secrecy: The Background and Consequences of American Security Policies*. Glencoe, Ill.: Free Press
- Singer, Peter (2004). *The President of Good and Evil*, New York.
- Stavrakakis, Yannis and Giorgos Katsambekis (2014). “Left-wing populism in the European periphery: the case of SYRIZA,” *Journal of Political Ideologies*, 19:2: 119-142.
- Şandru, Daniel (2013). “The Ideological Components of Populism,” S. Ghergina et al. (eds.), *Contemporary Populism*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishings: 53-83
- Taggart, Paul (2000). *Populism*. Buckingham: Open University Press.
- Taguieff, Pierre-André (1995). “Political Science Confronts Populism: From a Conceptual Mirage to a Real Problem,” *Telos* 103: 9-43.
- Taguieff, Pierre-André (1988). *La force du préjugé: Essai sur le racisme et ses doubles*. Paris: la Découverte.
- Tarchi, Marco (2013). “Populism and Political Science: How to get rid of the ‘Cinderella Complex’”, in S. Ghergina et al. (eds.), *Contemporary Populism*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishings: 114- 139.
- The Guardian* (2011). “UK riots were product of consumerism and will hit economy,” says City broker, 22 August.
- Walzer, Michael (2002). “Equality and Civil Society” in S. Chambers and W. Kymlicka (eds.), *Alternative Conceptions of Civil Society* (Princeton: Princeton University Pres): 34-49.
- Weyland, Kurt (2001). “Clarifying a contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics,” *Comparative Politics* 34 (1): 1-22.
- Wodak, Ruth (2015). *The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean*. London: Sage.
- Wodak, Ruth and T. A. van Dijk, eds. (2000.) *Racism at the Top. Parliamentary Discourses on Ethnic Issues in Six European States*. Austria, Klagenfurt/Celovec: Drava.
- Worsely, Peter (1964). *The Third World*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Worsely, Peter (1969). “The Concept of Populism,” in Ghita Ioenscu and Ernest Gellner, eds., *Populism: its meanings and national characteristics*. Weidenfeld and Nicolson: 212-250.